

Anmeldelser

Historiens grundproblemer

H. P. CLAUSEN: HVAD ER HISTORIE? Berlingske Leksikonbibliotek, 1963. 164 s.
Pris: 9,75 kr., ib. 13,50 kr.

H. P. Clausens lille bog (164 små sider) er en håndbog – forsynet med stikordsliste, litteraturfortegnelse, person- og sagregistre. Den er overordentlig velskrevet, en ypperlig oversigt over »den historiske videnskabs metodiske grundspørgsmål og nyere synspunkter på historieforskningens synspunkter«, men nok mere udstyret med fremmedord end de fleste vil synes om. Som grundlag for undervisning i historisk problematik, for de overvejelser historikere foretager med sig selv og som anledning til åben debat om forskningens mål og veje vil den herefter være uomgængelig.

Virkningsfuldt stilles i indledningen det populære (tit også hos historikere populære!) at »vor opfattelse af fortiden også er identisk med denne fortid« op overfor Huizingas berømte: »Enhver kultur har den fortid, den kan forstå!« Med dette »dualistiske« udgangspunkt giver det god mening at skrive for dem, der ikke er tilfredse med forskningens »færdige resultater«, men vil vide »hvilke metodiske overvejelser og mere håndværksmæssige færdigheder der går forud for og bestemmer resultaterne«.

Først gennemgås historieskrivningens historie fra den tid da de græske folkehistorier blev vehikel for det jødisk-kristelige syn på historien som en »proces« der har en begyndelse (skabelsen eller syndefaldet) og et mål (Kristi genkomst og dommedag), og det vises hvordan denne tro på historiens formålsbestemthed i mange former, også nutidige, bliver ved at gå igen. Middelalderens og det 16.–18. historieskrivning skildres med større forståelse end man er vant til, men med rette lægges der særlig vægt på det 19. århundredes »historisme«, med dens efterhånden fint udviklede kildekritik, dens sans for at historiske epoker skal forstås ud fra deres egne forudsætninger, og den debat, som kom ind med romantikken, om det individuelle og det generelle i historien. Men skal de historiske epoker forstås ud fra sig selv, hvilken mening har det da for nutiden at der drives historievitenskaber? Er det ikke en hobby? Et liebhaveri? En alt nivellerende relativisme? »Historien har måttet overveje sin egenart og sin berettigelse«. Ja, unægtelig!

Positivismens og marxismens historieopfattelse er tegnet lovlig kort – det er dog nu engang den der sidder fast i de fleste – men mere er der gjort ud af de moderne former for reaktion (Dilthey-Rickert-Collingwood-Ryle etc.) på at gøre historien til en slags naturvidenskab.

De følgende afsnit behandler selve forskningsprocessen, og arbejdsfeltet søges i tilslutning til Ottar Dahl fastlagt til det »emneområde« som »består af socialt re-

levant menneskelig adfærd og sådanne ikke-menneskelige forhold som er relevante for social menneskelig adfærd«. Det er en noget tør definition, for »adfærd« er sådan et klangløst ord, men lad gå. Det betyder ialtfald fornuftigvis at historie ikke blot – som så ofte – er politisk historie (selv i Grundtvigs Haandbog i Verdenshistorie!), men har sit arbejdsfelt i den kendsgerning at homo sapiens kun forefindes i samfundsmæssig betingethed; historien bliver altså samfunds- eller kulturhistorie i videste forstand. I forbigående sagt findes der nogle fornuftige bemærkninger om at der ikke er principforskel på samtidshistorie og fortids- eller forhistorie. De er trøsterige for den der har brugt en del af sit liv i avisarkivet.

Vigtig er Clausens – selvfølgelig, men ingenlunde altid respekterede – skel mellem historie og historie. På tysk kan man som bekendt sige »Geschichte« og »Historie« og mene to meget forskellige ting med det; det kan vi ikke, og Clausen opererer med en *historie*¹, som er selve den fortidige virkelighed, og en *historie*², der er den viden om fortiden som historieforskningen kan etablere. Problemet er at vi kun kender fortiden i bearbejdet historisk erkendelse, og at den fortid vi lærer at kende er noget andet (ontologisk!) end fortiden selv. Fortiden i sig selv er et, kilderne om fortiden er noget andet, og historikerens tolkning af kilderne noget tredje. Kilderne er ganske vist udtryk for en reel forbindelse med fortiden, men de svarer først når de bliver spurgt, de svarer kun på det man spørger dem om (hvis de ellers svarer!), og der er ingen mulighed for ad eksperimentel vej at undersøge om vore rekonstruktioner er korrekte. At arbejde med historie kan derfor synes idel relativisme og subjektivism, noget i retning af at nyde som man nemmer, for al lovmæssighed, årsagsforklaring i egentlig forstand, teleologi etc. etc. findes jo åbenbart kun i historikerens hovede, og det kan han få til at passe på ethvert materiale (i bøgerne ser man faktisk hvordan), men med rette tager Clausen reb i sejlene: selve kildematerialet begrænser vilkårligheden, historikernes indbyrdes samarbejde (om ikke andet så i gensidig kritik) virker i samme retning, men lidt mere skeptisk ville jeg være overfor det »kriterium for sandhed i historien« som består i »den interne koherens i de påstande vi bygger op«. Det er ialtfald ikke et kriterium ved siden af eller udover kildematerialet.

Men i det store og hele må man være enig med Clausen i det resultat han – gennem de mange og spændende kapitler om »vurdering og valg«, »det individuelle i historien«, »årsagsforklaringer«, »motivforklaringer«, »determinisme og indeterminisme« etc. – kommer frem til, nemlig at det ikke blot er muligt, men simpelthen umuligt at undgå, at arbejde f. eks. med årsagsbegrebet, lov-synspunktet o.s.v., blot man gør det klart at forholdet mellem objekt og subjekt ikke kan elimineres, hverken når man finder, kritiserer, tolker og sammenstiller kilderne, eller når man danner sig sine teorier og vælger sine arbejdshypoteser, og blot man er sig bevidst at arbejde med »reducerede prætentioner og følgelig må anvende de historiske begreber med den forsigtighed, der må følge med bevidstheden om sænkede krav til præcision og mulighed for efterprøvelse«. Historie er ikke og kan aldrig blive naturvidenskab. Kildernes art og »den menneskelige faktor« udelukker det. Historisk forskning er en sammensat proces af »interaktion og interrelation mellem subjekt og objekt. Man må interessere sig for historikeren, for hans emne og måde at behandle det på«! Sandt nok – og kan man forresten ikke sige det samme om naturvidenskaben?

Til sidst skal blot noteres at bogen i al korthed også rummer en glimrende oversigt over den kildekritiske metode, diskussion om levning og beretning, symbolske og ikke symbolske, primære og sekundære kilder, og en besindig skepsis overfor værdien af »kvantitative analyser« (elektronhjerter!). Dertil kommer en gennemgang af historiens mange hjælpevidenskaber. Men alt det er der ikke grund til at gå ind på i denne sammenhæng – selvom det øger bogens håndbogsværdi. Det virkelig spændende er debatten om historikerens problematik, og her er Clausen altid forsigtig og lægger en næsten urimelig beskedenhed for sagen. Han siger kun lidt på egne vegne, og lader hele tiden sine synspunkter komme frem ved på dialektisk vis at få repræsentative forskere og historisk orienterede tænkere til at ytre sig – for og imod det problem som aktuelt er til behandling. Det er en raffineret metode! Den afslører Clausens suveræne faglige dygtighed og hans (sjældne!) evne til teoretisk anskuelse af spørgsmålene. Med en sådan overlegenhed har man sagtens råd til at være beskeden. Og så er det tilmed morsomt at læse.

P. G. Lindhardt.

Svenske bøger – også for danskere

SVEN TÄGIL: VALDEMAR ATTERDAG OCH EUROPA (Bibliotheca Historica Lundensis IX, Gleeup, Lund 1962, 444 s., 28 sv. kr.), HARRY HEDIN: ÄRKEBISKOPSTRIDEN, Birger Jarls medling och mötet i Ettarp 1257, Ett nordiskt fredsmöte (Utg. av Samfundet Hallands Biblioteks Vänner, Halmstad 1961, distribution: Enslövs Hembygdsförening, Skavböke, Okarström, 162 s., 15 sv. kr.), HERIBERT SEITZ: DE TRE KROKORNA, Det svenska riksvapnet i sitt europeiska sammanhang (Norstedt, Stockholm 1961, 150 s., 47 plancher, heftet 37,50 sv. kr.), BENGT HILDEBRAND: HANDBOK I SLÄKT- OCH PERSONFORSKNING, Del I, Metodlära, medeltidsförhållanden, historiografi och bibliografi (Wahlström & Widstrand, Stockholm 1961, 340 s., heftet 29,50 sv. kr.).

Allerede prædikeren sagde: »Der er ingen ende på, hvad der gøres af bøger, og den megen studeren trætter legemet.« Det er en fornemmelse, der nok kan gribe en historiker, der prøver at være velorienteret i, hvad der kommer af ny litteratur. Det kan føles næsten uoverkommeligt at skulle følge med i den strøm der kommer af kildepublikationer, de vægtige disputater der udsendes, og de talrige afhandlinger der ser lyset i de mange tidsskrifter, der behandler historiske emner. Når dertil kommer, at der også findes historikere i andre lande, melder de fleste nok pas. Udlandet må klare sig selv, vi har nok i det danske stof. Men der er ingen tvivl om, at man snyder sig selv grundigt, hvis man indtager dette standpunkt. Ikke mindst i Sverige fremkommer jævnligt bøger, som på en eller flere måder har værdi for en dansk læserkreds. Det gælder således de fire værker, som er nævnt over disse linjer. Her kan hentes viden, inspiration og metode af såvel politiske historikere som kulturhistorikere, af personalhistorikere og lokalhistorikere. Det er ikke meningen at give en kritisk analyse af de fire bøger, men der er god grund til at gøre opmærksom på, at bøgerne findes, og at der er værdier at hente i dem.

Det er snart anselige bidder af dansk middelalderhistorie der er blevet »erobret« af historikere fra Lunds Universitet. Fra dansk side er der ingen grund til at fortryde

forholdet, erobringerne bliver givet tilbage i form af store og grundige afhandlinger, sidst Sven Tägils doktordisputats: Valdemar Atterdag och Europa. Titlen angiver tydeligt, at man her ser Valdemar under en anden synsvinkel end den, der hidtil har været gængs. Danske forskere har naturligt nok i første række været optaget af kongens genrejningsarbejde og de indre forhold i disse vanskelige år. Kongens indblanding i nordtyske affærer og hans rejser både til det nære og det fjerne udland er kommet til at svæve i et næsten lufttomt rum. Man har enten ikke rigtig forstået disse forhold, eller man har opfattet Valdemar som noget af en fusentast, der egentlig ender med at spille fallit. Her sætter Tägil ind, og han gør det meget dygtigt. Ud fra et indgående kendskab til de politiske forhold i hele Europa – og ikke mindst i Nordtyskland, sætter han Valdemars politik ind i en europæisk sammenhæng. Synspunktet er frugtbart og Tägil kan med stor ret konkludere: »livliga förbindelser med furstar och maktcentra på kontinenten och aktivt engagemang i Europas politiska liv har därmed visat sig vara en central, genomgående linje i Valdemar Atterdags politik«. Af bogens syv hovedafsnit er der særlig grund til at fremhæve tre: Baggrunden for valget af Valdemar til dansk konge i 1340, Valdemars forhold til kejser Karl IV og Wittelsbacherne og endelig Valdemar, Hansaen og Europa 1365–73. I det første afsnit understreges den store betydning Valdemars tyske slægtninge havde for tronbestigelsen og hvilken støtte de udgjorde for kongen i de første vanskelige år. Det næste afsnit viser, hvoreldes Valdemar får lejlighed til at tilbagebetale sin taknemmelighedsgæld gennem sin indblanding i nordtyske forhold omkring 1350. Endelig beretter det sidste – og meget store – afsnit om Valdemars diplomatiske aktivitet under de sidste kritiske kampår. Hvad man tidligere har anset for planløse og unyttige rejser rundt til europæiske hoffer, mens Danmark var militært trængt af mange fjender, kommer nu til at udgøre et mønster. På europæisk baggrund bliver det uforståede eller meningsløse forståeligt og meningsfyldt, et nyt billede af Valdemar Atterdag voxer frem af kilderne. Selvfølgelig vil enkeltheder i bogen kunne diskuteres, og betydningen af de indenrigspolitiske forhold – især adelsoppositionen – er måske trængt rigeligt stærkt i baggrunden. Men forfatterens tema er nu engang Valdemars udenrigspolitik, og når der gives så meget på dette område, var man dog et utaknemligt skarn, om man tillige forlangte, at Tägil også skulle levere en behandling af indenrigspolitikken.

Efter denne rundtur i Europa fører Harry Hedin os i sin bog om Birger Jarls medling til den lille lokalitet Ettarp i Halland. Forfatteren er lærer i en by, der ligger i nærheden af Ettarp, og kimen til den foreliggende bog er nogle bemærkninger han hørte om, at her skulle Birger Jarl have mæglet mellem kong Christoffer og en ærkebisp. De historiske oplysninger, der kunne findes herom, var få og undertiden modstridende »och sporrade därför till ett fördjupat studium«. Det er resultatet af disse studier, der fremlægges i bogen. Først kommer en oversigt over kilder og litteratur, dernæst en fremstilling af den store strid mellem konge og ærkebisp 1254–1274. Den giver dels en baggrund for mæglingsmødet i 1257, og dels placerer den mødet i tidens voldsomme begivenheder. Det kan være vanskeligt at levere nye resultater i en sådan oversigt, men jeg vil gerne fremhæve en enkelt af Hedins iagttagelser. Det er kendt, hvorledes den danske gejstlighed var kaldt til kirkemøde i Vejle i 1256 på samme dag som kongen holdt danehof i Nyborg. Følgelig kom ærkebispem for sent til hoffet og blev af kongen hilst med ordene:

Sent kommer stuedriverne – tarde venere bubulci. Jeg har altid haft et ret uklart begreb om hvorfor ordene var så krænkende, som de åbenbart var – Hedin forklarer det. Han gør opmærksom på, at i sin helhed lyder det sted hos Vergil, som kongen citerer: »Fårenes vogter kom, sent kom stuedriverne«. Hånen bliver derved brændende, når man betænker, at ærkebispen burde være en vogter for hjorden, en hyrde for sine får, og ikke nogen stuedriver. Bogens hovedafsnit er ellers en gennemgang af forhandlingerne i Ettarp, såvel de mere officielle som de hemmelige. De sidste har ikke sat sig direkte spor i kilderne, men ved en vurdering af hændelsesforløbet omkring mødet og ved en betragtning af de personer der deltog, kan forfatteren også sige noget herom. Overbevisende hævdes det, at der her må være sluttet et forsvarsforbund mellem Danmark og Sverige, og det synes som om ægteskabet mellem den svenske kong Valdemar og den danske prinsesse Sofie blev aftalt ved samme lejlighed. Det der officielt var mødets hovedemne, striden mellem konge og ærkebisp, glider derved i baggrunden, og forhandlingerne fremtræder – med Hedins ord – som et nordisk fredsmøde, hvorved Christoffer styrkede sin politiske stilling. Bogen rummer desuden nogle excuser, hvor der fortælles om egnens og gården Ettarps historie ned gennem tiden. Til sidst er aftrykt en række bilag med de tekster, Hedin bygger sin argumentation på.

Der er ikke tvivl om, at der er leveret et interessant bidrag til Ettarp-mødets historie, og det er inspirerende at følge forsøget på at få kilderne til at tale, selv når de er tavse. For danske lokalhistorikere er bogen dog først og fremmest interessant ved sit anlæg. En lokal begivenhed placeres i en geografisk, kronologisk og politisk sammenhæng, og derved kombineres lokalhistorie og righistorie på en god måde. Det ville ikke være nogen skade til, om danske lokalhistorikere kunne lade sig inspirere til at arbejde i dette spor.

Den tredje bog, Heribert Seitz: De tre Kronorna, er igen af en helt anden art, idet den på en bred europæisk baggrund behandler spørgsmålet om det svenske rigsvåbens oprindelse. Der er tale om et forsøg på at indplacere et heraldisk element i en udvidet kulturhistorisk sammenhæng, og derfor har bogen bud til en langt videre kreds end heraldikernes. Symbolet med de tre kroner synes at stamme fra to vidt forskellige områder. Det ene hænger sammen med dyrkelsen af **de hellige tre konger** i Køln – i hvis byvåben kronerne optræder – og hvorfra symbolet spredtes over hele Europa, Køln var en berømt valfartsby. Det andet område er legendedigtningen omkring kong Arthur, hvis (konstruerede) våbenmærke allerede i begyndelsen af 1300-årene var tre kroner.

Forfatteren undersøger derpå symbolets rolle og dets vandring, og der er i sandhed tale om en lang vej med udsigter over vidt forskellige fagområder. Snart er der tale om ikonografiske problemer ved en sammenligning mellem en fransk vævning med en fremstilling af sagnkongen Arthur og et tysk manuskript med et billede af Albrecht af Mecklenburg, snart er det den hellige Helena, snart Frederik Barbarossa. Der er betragtninger over folketroen som spredningsmedium, der hentes argumenter fra billedkalendrier, og vi præsenteres for Matthæusengelen. Handelsveje belyses, stamtavler opstilles, og alle disse emner fører læseren gennem store dele af Europa for at slutte ved det svenske rigsvåben. Det er ikke her det rette sted at drøfte undersøgelsens heraldiske konsekvenser, det skal kun anføres, at bogen har affødt nogle indlæg i Heraldisk Tidsskrift, og at emnets heraldiske side næppe er

uddebatteret. Langt vigtigere er det i denne forbindelse at understrege, hvor vide perspektiver en sådan enkeltundersøgelse kan give, og hvor kulturhistorisk belysende den kan være, vel at mærke når den som her gennemføres med stor ihærdighed og på basis af en meget bred viden. Det skal endelig tilføjes, at bogen byder på et meget stort og usædvanlig smukt billedmateriale.

I dette forår døde professor Bengt Hildebrand, og hans store *Handbok i Släkt- och Personforskning*, hvoraf bd. 1 foreligger, skulle altså ikke blive fuldført. Det er **særdeles beklageligt**, dels fordi dette første bind er en fortrinlig vejledning i slægts- og personalhistorie, og dels fordi bogen giver adskilligt mere end dens titel lader ane. Hildebrand var historiker af uddannelse, fil. dr. i 1939, og han var fra 1937 til 1960 hovedredaktør af *Svenskt biografiskt lexikon*. Hans egne arbejder var præget af mange fornemme egenskaber: sund og skarp kritisk sans, stor belæsthed, vidt udsyn og sikker fremstillingsevne. Det er derfor en erfaren mand, der taler gennem den 400 sider store bog. Formålet er at give såvel faghistorikeren som amatørerne »åtmintstone någon vägledning« vedrørende virkelig genealogi og biografi, og det tør antydes, at man får vejledning. For enhver der vil arbejde med svensk personalhistorie er bogen uomgængelig, og også de, der kun beskæftiger sig med dansk slægtshistorie, vil kunne hente nyttige råd og megen inspiration her. Men som nævnt rummer bogen mere end som så og en gennemgang af den 18 sider store indholdsfortegnelse kan nok virke som en appetitvækker.

Efter indledningen kommer et meget udførligt afsnit om historisk metode, ydre og indre kildekritik, ægthedsprøvning, problemer der knytter sig til specielle kilde typer: breve, dagbøger, regnskaber, film, radio og meget andet. Næste kapitel er slægtsforskningens almindelige historie, dens nuværende stilling i Danmark, Norge og Finland, samt den svenske genealogis udvikling indtil 1800-tallets midte. Det følgende afsnit behandler »levnadsteckningens« almindelige historie og især udviklingen i svensk biografi til ca. 1850. Et afsluttende kapitel fører den svenske slægtsforsknings udvikling frem til vore dage. Hovedafsnittet både i omfang og værdi er dog nok de godt 100 sider, der behandler middelaldergenealogi og -biografi. Der er her underafsnit om kildematerialets art og omfang, arveretsbestemmelser, navneskik, segl og våben, titler og embedsmandslistes, kildepublikationer og litteratur.

Bogens hovedsvaghed er sikkert dens noget uoverskuelige disposition, som heller ikke synes at have tilfredsstillet forfatteren, men svagheden skyldes først og fremmest, at Hildebrand har haft så umådelig meget godt stof at øse af. Bogen er levende skrevet med gode råd og fornuftige advarsler mod uforsigtige konklusioner. Hildebrand var i den lykkelige – og desværre ret sjældne – situation at kunne forene sikker historisk metode med en dyb viden om en række af fagets hjælpevidenskaber, og det bliver til gavn for både historieforskerne og dyrkerne af hjælpevidenskaberne. De enkelte afsnit og emner er belyst med eksempler; der skrives udførligt om de forskellige kildeudgaver, og bogen fremtræder næsten som en hel bibliografi. Da Hildebrand opfattede slægts- og personalhistorie meget bredt, gives der oplysninger om kilder og litteratur, som man ellers er vant til at betragte som almenhistoriske i deres art. Hildebrand har ikke været bange for at give en bedømmelse af den litteratur han omtaler, og han indskrænker sig ikke til udelukkende at omtale svenske værker. Man træffer mange titler fra de øvrige nordiske lande og ikke få tyske, engelske og franske. Alt dette gør, at man læser bogen med den største interesse, og gang på gang

noterer sig et eksempel eller en henvisning til speciallitteratur, som man enten direkte kan benytte i sit eget arbejde eller som kan tjene som forbillede eller give inspiration. Det er en rig bog.

Det er en selvfølge at alle de fire nævnte værker er forsynet med »lærd apparat«, altså noter og kildehenvisninger. Litteraturfortegnelserne er efter svensk tradition så omfattende, at de kan forekomme en dansker lidt pedantiske, men nyttige er de så sandelig. Bøgerne er imidlertid ikke blot lærde, de er også godt skrevet, og de skal da også af denne grund være anbefalet på det varmeste.

Knud Prange.

Finsk tiendebeskatning

KAUKO PIRINEN: KYMMENYSVEROTUS SUOMESSA ENNEN KIRKKOREDUKTIOTA. (Tiendebeskatningen i Finland før Kirkereduktionen), Historiallisia Tutkimuksia Julkaisut Suomen Historiallinen Seura LV (Helsinki 1962), 254 p.

Ikke mindst gennem dr. Skyum-Nielsens arbejde (især Skandia XXIII, 1956) er vi ved at være klar over, at der bag de enkle, generelle tiendepåbud i praksis skjuler sig en mangfoldighed af lokalt udviklede ordninger. Den kendte finske kirkehistoriker Kauko Pirinen har nu taget sig for at skildre tiendevæsenets historie i finsk middelalder, et efter alt at dømme særdeles grundigt værk, også af interesse for danske kirke- og agrarhistorikere. Ret naturligt, men for os beklageligt, er bogen udgivet på finsk, og de seks sider »Auszug in deutscher Sprache« skærper blot appetitten uden at tilfredsstille den videbegærlige.

Forfatteren påviser specielt de store lokale forskelle og sætter disse i forbindelse med forskellig erhvervsstruktur, heraf det morsomme tilfælde, at den finsk-finske bosatte og agerdyrkende befolkning tiender omtrent som i Sverige, mens den svenske kystbefolkning har en hel anden afgiftsform, *ius suecicum*, en lokalt udformet »tiendeafløsning«, som snart efterlignes i de finske kolonisationsområder. Han er af den mening, at de nærmeste paralleller ikke skal søges i Skandinavien, men i de øvrige grænseområder mellem Øst- og Vesteuropa (Balticum, Polen), dog snarest på grund af fælles erhvervsstruktur. Når en gang Kulturhistorisk Leksikon for nordisk Middelalder når frem til »tiende«, må vi håbe, at Pirinen får lejlighed til atter at fremlægge sine synspunkter for os.

Troels Dahlerup.

Et slot med syv liv

SØNDERBORG SLOT. Historie og bygning. Af OTTO NORN, JØRGEN PAULSEN og JØRGEN SLETTEBO. Med opmålinger af CHARLES CHRISTENSEN. Gad, København 1963. 220 s. + 16 plancher. 38,50 kr.

I 1935 påbegyndte Vilh. la Cour sine undersøgelser på Næsholm voldsted i Odsherred, og året efter gav Charles Christensen sig i kast med at aflure Sønderborg slot dets hemmeligheder. Begge undersøgelser har nu – i 1960'ernes første halvdel – sat sig

frugt i statelige monografier, til glæde og gavn for såvel den læge som den lærde dyrker af kulturhistorien.

Mens Odsherred-borgen var ganske uomtalt i skrevne kilder, så at alle vidnesbyrd måtte fremskaffes ad arkæologisk vej, foreligger der til belysning af Sønderborg slots historie et forholdsvis righoldigt, for visse perioders vedkommende endda overmåde righoldigt kildemateriale. Og endelig har en nådig skæbne holdt sin skærmende hånd over dette bygningsværk, så at undersøgerne i mange tilfælde har kunnet kontrollere rigtigheden af kildernes vidnesbyrd, ved udgravning hist og udhugning her.

De tre forfattere har delt opgaven således imellem sig, at museumsdirektør Jørgen Paulsen har skrevet det indledende afsnit om slottets almindelige historie, mens museumsinspektørerne Jørgen Slettebo og Otto Norn har behandlet henholdsvis middelalderborgens og renaissance- og barokslottets bygningshistorie. Det er klart, at med en sådan disposition er en del gentagelser uundgåelige, men som forfatterne selv siger det i indledningen, »i forskellig sammenhæng kan en ting godt tåle at blive nævnt mere end én gang«, og det må man stort set give dem ret i. Jørgen Paulsen har beskedent kaldt sit afsnit »Træk af slottets historie«, men en gennemlæsning af afsnittet giver én det indtryk, at her er intet væsentligt træk udeladt. Med et stort, men spredt materiale som grundlag gives en fortræffelig skildring af slottets skæbne gennem mange århundreder, og det forekommer helt rimeligt, at hovedvægten lægges på perioden 1532–1622, hvor slottet først tjente som et forholdsvis komfortabelt fængsel for Christian II og siden – efter dronning Dorotheas og Hercules von Oberbergs ombygning – som en tidssvarende residens for hertug Hans den Yngre og hans hof. Af de to forfattere til afsnittene om slottets bygningshistorie har Jørgen Slettebo afgjort haft den mest utaknemmelige opgave, selv om han i vid udstrækning har kunnet bygge på Charles Christensens bygningsundersøgelser fra 1936–41. I betragtning af, at slotsbygningen i eftermiddelalderlig tid har været underkastet to gennemgribende ombygninger, er det imponerende, at dets middelalderlige bygningshistorie har kunnet belyses i et omfang som sket er, og man glædes over, at dette borganlæg bestandig jævnføres med landets øvrige middelalderborge, så at afsnittet indirekte giver et godt udsyn over den bygningskultur, vore middelalderborge repræsenterer. Der tages skyldigt forbehold m.h.t. holdbarheden af de forskellige opstillede teorier, men argumentationen virker som oftest såre overbevisende, og det kan vel formodes, at forfatteren under den nu igangværende restaurering vil få lejlighed til at foretage supplerende undersøgelser, som kan kaste yderligere lys over dette meget spændende emne. Otto Norn har til sit afsnit haft et næsten overdådigt kildemateriale at øse af. Man tænke sig f. eks. renaissanceslottet skildret *uden* benyttelse af François Dieussarts opmålinger og bygningsbeskrivelse 1708! Men når dette er sagt, skal det samtidig siges, at det er en sand fornøjelse at læse den velfunderede skildring, hvor forfatteren nok er stærkest engageret i »Dronningens slot«, og det må håbes, at han siden vil give sig i kast med en monografi over hendes bygmester Hercules von Oberberg, »den første moderne arkitekt, der har virket i kongeriget og hertugdømmerne«. Men trods sin åbenbare forelskelse i renaissanceslottet frakender forfatteren ingenlunde v. Platens barokslot dets kvaliteter. Dels kom der virkelig et helstøbt bygningsværk ud af v. Platens reparation, som i realiteten var en total ombygning, og dels havde vi utvivlsomt uden hans – og Frederik IV's – indsats været et prægtigt monument fattigere.

Også i det ydre fremtræder bogen som et gedigent værk. Med bogtilrettelæggeren Erik Ellegaard Frederiksens hjælp er der kommet en overordentlig smuk bog ud af det. I den forholdsvis brede margin er samlet alle billedtekster samt de nyttige henvisninger til billedstoffet, som naturligvis udgør sin meget væsentlige del af hele bogen. På behageligt store plancher er Charles Christensens opmålinger gengivet, og naturligvis savnes heller ikke Dieussarts og Thurahs opmålinger fra det 18. århundrede. De af Holger Schmidt tegnede rekonstruktionsplaner støtter på bedste måde teksten.

Når dette værk har kunnet udsendes, hænger det rimeligvis sammen med den længe planlagte og omsider igangsatte restaurering af Sønderborg slot. Efter denne recept skulle det næste gang blive Koldinghus' tur til at få sin monografiske behandling, men det ville være ønskeligt, om den samme skæbne kunne vederfares endnu flere af vore mere markante bygningsmonumenter.

Niels Oxenvad.

»Vorstrup« gennem tiderne

AKSEL LASSEN og OLE KARUP PEDERSEN: *SLÆGTENS SPOR*. Gyldendal, København 1963. 185 s. 24,75 kr.

Mange ville på forhånd anse det for usandsynligt, men man *kan* opleve morsomme ting på en arkivlæsesal. For nogle år siden var en flok gymnasiaster blevet stamgæster på et landsarkiv. De arbejdede med slægtshistorie og blev efterhånden ganske opslugte af jagten. Hvad der vel oprindeligt havde været et tilfældigt lune blev til noget mere. En af disse gymnasieelever fandt for eksempel ud af, at han nedstammede fra Københavns borgmester Hans Nansen, og jeg skal love for, at hans syn på Københavns belejring og enevældens indførelse undergik en ændring. Nu var det blevet realiteter, noget han havde en direkte berøring med.

Der går mange stier fra slægtshistorie over lokalhistorie til righistorie, og det er ikke få arkivgæster, der har begivet sig ud på denne vandring, der rummer mulighed for stadig større og rigere oplevelser. Hidtil har man ikke været alt for godt stillet, hvis man skulle anvise litteratur for en sådan »slægtsforsker på vandring«. Vejledninger, oversigter osv. har man meget af, men man har manglet en bog, der på en inspirerende måde kunne binde de tre nævnte områder sammen; det er derfor glædeligt at man nu kan anbefale *Slægtens Spor*. Det er en vanskelig opgave forfatterne har sat sig, og den er ikke blevet lettere af, at bogen er udsprunget af de to forfatters udsendelsesrække i radioen: *Menigmand i Danmarks historie*. At skildre »Danmarkshistorien i landsbyhistorisk belysning« eller *menigmand i Danmarkshistorien* er nemlig ikke helt det samme som at følge 11 slægtled, som alle har boet i den samme landsby »for at se hvordan forfædrene egentlig har levet«. Som udgangspunkt for skildringen har man valgt en landsby på Ribe-kanten, kaldet Vorstrup, men man har hentet karakteristiske træk fra næsten alle egne af landet. Derved glider Vorstrup undertiden noget i baggrunden, det gælder især for begyndelsen og slutningen af bogen. Her fornemmes det at bogen har haft et dobbelt sigte, så forfatterne sætter sig mellem to – eller måske fire – stole. Til gengæld er

de midterste afsnit virkelig gode. Der er fortalt ligefremt og særdeles spændende, og man følger med usvækket interesse de mange slægtled i landbrugskrise, pest og krig. Skildringen oplyses gang på gang af gode konkrete glimt, så man for alvor fornemmer bøndernes liv i hverdag og fest – men unægtelig mest i hverdag. Man kunne måske have fået noget mere ud af visitatsprotokoller, præsteindberetninger – og for den nyere tids vedkommende – af aviserne, men hvad der gives er godt. Ofte etableres god forbindelse mellem rigshistorien og det lokale. Et enkelt eksempel: til stænderforsamlingen valgte bønderne på Als ikke hertugen af Augustenborgs kandidat, men den liberale Ebbesen. Hertugen erklærede derfor, at de der har valgt Ebbesen ikke vil få nogen hoppe bedækket så længe denne er repræsentant. Ebbesen blev ikke genvalgt.

Bogen er rigt, men noget fantasiløst illustreret. Billeder af Johan Rantzau, Peder Palladius, Frihedsstøtten o. m. a. har man set så tit. Det havde været rart med flere afbildninger af for eksempel de arbejdsredskaber, møbler og inventargenstande, som findes omtalt i skifter og syn. Her kunne forfatterne med held have rådspurgt en museumsmand.

Trods disse og andre skavanker, hvoraf de fleste nok er uomgængelige, er det en god og en vigtig bog. Den fortæller meget om, at slægtens spor ikke blot er navne og årstal og derved kan den få stor betydning. Historisk interesse kan fremelskes på mange måder – her præsenteres en af dem.

Overalt i bogen har man fastholdt »Vorstrups« anonymitet så hårdnakket, at læseren næsten bliver besat af ønsket om at opklare fiktionen. Anmelderen vil da også gerne demonstrere sine detektiviske evner ved at gætte på landsbyen Lustrup i Ribe købstads landdistrikt.

Knud Prange.

Provinsteaterhistorie

GUNNAR SANDFELD: THALIA I PROVINSEN. Dansk provinsteater 1870–1920 med særligt henblik på Jylland. (Skrifter udgivet af Jysk Selskab for Historie, Sprog og Litteratur, II). – Universitetsforlaget i Århus, 1962. 401 sider, ill. Kr. 22,50.

Der er i de sidste par år blevet publiceret adskilligt om dansk provinsteater, i reglen dog som en slags lejlighedsskrifter, eller i det mindste skrifter, der har deres anledning i en teaterbygningens restaurering; det gælder således både amtslæge Jakob Jakobsens meget kyndige afhandling »Vejle Teater og dets Historie« (Vejle amts årbog 1963, pag. 91–134), og arkitekt, M.A.A., Curt von Jessens redegørelse for flytningen af Helsingør Theater og dets genopførelse i »Den gamle By« (»Den gamle By«s årbog 1963, p. 18–122); større skrifter om enkeltteatre så dagens lys ved teaterjubilæer, i Århus 1950, og helt ypperligt, redigeret af Poul Dreyer, i Odense 1946. – I 1944 skrev Robert Neiiendam sin lille bog »De farende Folk« om en række af de gamle provinsskuespillere, men bogen er væsentligt personalhistorisk, og giver desværre ikke noget komplet billede af teaterforholdene i provinsen i gamle dage. – Med *Gunnar Sandfelds* bog »Thalia i provinsen« har da provinsteatret fået sin første samlede historie.

Det er en morsom bog, lektor Sandfeld har skrevet, – og den er også nyttig.

Man må kun beklage, at den er koncentreret om perioden 1870–1920 (men om dette forhold nedenfor), og at teaterlivet på øerne ikke er taget i betragtning; med en belæsthed som Sandfelds måtte det jo have været ham en smal sag at tage op, hvad der har været (måske med undtagelse af Odense). Men lad os glæde os over, hvad der er, og håbe, at en anden måske vil tage øernes teaterhistorie op en anden gang.

Bogen er som sagt nyttig, og vil blive brugt med flid af enhver, som i fremtiden vil beskæftige sig med nyere teaterhistorie i Jylland. Nyere – ja! thi man må nok beklage, at den ikke beskæftiger sig nævneværdigt med det, som ligger før 1870. Men måske er grunden at finde i afsnittet »Kort Rids af Teaterlivet 1800–1870« (pag. 11–25). Man kan ikke nægte, at dette afsnit viser en påfaldende og alvorlig brist i forståelsen af hin tids teater. I en af noterne henviser lektor Sandfeld til Torben Kroghs instruktive lille bog »Skuespilleren i det 18. Aarhundrede« (Kbh. 1948), men alligevel imponeres han af det factum, at »Aarhus dramatiske Selskab« havde premiere hver 14. dag; (»Det dramatiske Selskab i Helsingør« havde endda premiere hver 8. dag!). Men det lå simpelthen i hele tidens kunstneriske arbejdsmåde, som igen var betinget af teatrets teknik (som Sandfeld intetsteds berører; hvor ville det have været morsomt at få noget at vide om belysningsforhold m.v. på de forskellige provinsteatre); den svage belysning krævede, at man ikke bevægede sig for meget rundt på scenen – bort fra rampen, og følgelig behøvede man ikke at tænke på noget egentligt arrangement; rollerne kunne man jo lære udenad hjemme, – og under spillet var man dejligt nær ved sufflørkassen! Dette kunne Sandfeld have set hos Krogh, og han kender derfra også tidens håndværksregler for scenekunstnere, men har kun et foragteligt ord til overs for dem: »Et saadant Teater vilde næppe kunne tilfredsstille os.« Men vi skal ikke måle fortidens teaterpræstationer med vor tids målestok; den, som dengang blev en stor kunstner, ville også være blevet det i dag – spillemåden er en anden, men talent er det samme; og når håndværksreglerne blev fortolket af store kunstnere, har man såmænd overhovedet ikke tænkt på dem. (Disse betragtninger kan i øvrigt anvendes overfor alle de afsnit i bogen, hvor Sandfeld kommer ind på fortidens skuespillerpræstationer). Nu kan man nok sige, at på provinsscenerne optrådte mest dilettanter og anden rangs selskaber, men også mellem dem fandtes betydelige kunstnere, og nogle af dem fandt jo også vej til Det kgl. Teater. (Se pag. 17f.).

I den øvrige del af bogen, som er meget klogt disponeret, søger Sandfeld at give en fremstilling af dels hvem der spillede i provinsen, og hvad de spillede, dels de sociale vilkår de havde. Ikke mindst de afsnit, der berører dette, er højst interessante; man forstår, hvilken heltmodig kamp selv de mest anerkendte har måttet føre mod den gamle infami, tilmed plaget af de frygteligste økonomiske vanskeligheder. Hvilket perspektiv ligger der ikke i skuespiller Julius Jacobsens – »Bewer-Jacobsens« – skæbne; han endte som kontrollør ved Industriforeningen i København, og sagde en dag til sin gamle chefs søn: »Husk, William, at gamle Skuespillere og gamle Droscheheste er til ingen Verdens Nytte! – de skal skydes«. (Endnu i dag kender undertegnede agtede videnskabsmænd, der omtaler skuespillere, operasangere og balletdansere som »den Slags Folk«!).

At provinsselskaberne, hvis personale ofte rekrutteredes på den mest ejendommelige måde, i mange tilfælde var ringe, er hævet over enhver tvivl; og det herlige

stykke »Svend, Knud og Valdemar« – som Sandfeld kun nævner et sted – vidner også herom; det er vist ikke så outreret, som man kunne tro. Repertoiret var også broget; oversættelserne af udenlandske stykker var forfærdelige (jfr. »Medora« – som endda er møntet på de københavnske scener). Alligevel forekommer det mig, at Gunnar Sandfeld undertiden er lovlig streng. Han synes ganske at mangle sans for charmen i de gamle folkekomedier og farcer; det er meget muligt, at de ikke rummede de store og dybe tanker – men de var i mange tilfælde gode *teaterstykker* (ligesom konversationsstykkerne), og på et teater er nu engang *forestillingen* det vigtigste. Heller ikke Henriques og Melbye synes Sandfeld at agte højt, så lidt som »de efter tidens smag så stærkt yndede veldrejede, men overfladiske komedier af Kotzebue og Scribe – »Familien Richebourg« [Riquebourg – om jeg må bede!] ikke mindst – i dag ganske umulige at spille . . .«. Kotzebue vil jeg nødtigt se, men Scribe . . .!

I et ganske kort kapitel behandler Sandfeld teaterbygningerne og deres tilstand. Det kunne være blevet meget bedre, hvis han havde opsøgt, hvad der er tilbage af dem – enten hele bygninger, eller rester deraf. Rønne Theater besidder f. eks. en dejlig teatergarderobe, som går langt tilbage i tiden. Og både der og på Helsingør Theater findes belysningsapparater fra den svundne tid (olie – gas – elektricitet). Men det er måske netop Sandfelds svaghed, at både teatret selv og teaterforskningen for ham er en rent litterær affære. Til gengæld har han gennemtrawlet aviser og en del arkivalier så grundigt, at der ikke er meget, han har glemt; dog har han overset Betty Borchsenius' Tourné-Erindringer i kalenderen »Da Capo!« 1889–90. Og når han erklærer, at alt, hvad der er tilbage af det gamle Aarhus Teater er et dørhåndtag paa Teatermuseet i København, tager han fejl; i »Den gamle By« findes dels en meget fin rokokodør (nu hoveddør i Aarhus Mølle), dels et par lypepustere, stammende fra Kannikegadeteatret.

Endnu en indvending: Sproget! Det er friskt og morsomt, men der er rigtignok en del floskler; Sandfeld kan ikke nævne William Bewer uden at kalde ham »gamle William Bewer«; og der er mere af samme slags. Der er lidt trykfejl, som mest går ud over personnavne, så man næsten tror, det er en fejl hos forfatteren, hvad det undertiden også er (Poul Friis hed Povl – under billederne står Schandorph, i teksten Schandorff).

Alt det er dog kun småting, sammenlignet med det store og værdifulde arbejde, lektor Sandfeld har skænket danske teaterhistorikere, som her også kan finde enkelte korrektiver til andre arbejder; Sandfeld er en grundig forsker.

Henrik Nyrop-Christensen.

Gamle viser i folkemunde

GAMLE VISER I FOLKEMUNDE. [Med indledning og noter af] KAREN STOUGAARD HANSEN. Træsnit: Gunnar Hossy. Udgivet af Demokraten i Århus. Årskiftet 1963–64. 77 sider. [2. oplag 1964] i kommission hos Borgens Forlag. Kr. 28,-.

Som bekendt var det Herder, der i 1778 prægede begrebet »folkevise«. Hans tanke var jo, at det nationalt særartede på en meget direkte måde måtte kunne opleves og studeres i disse anonyme digtninge, netop fordi de var opstået spontant

i den folkelige organisme, som »folkesjælen«s udtryk. Denne teori blev udgangspunktet for romantikkens vidtdrevne interesse for de gamle viser og skulle på denne vis få den allerstørste betydning for den tidlige, i den romantiske idésfære befæstede folkeviseforsknings formulering af sine problemstillinger. I dag er man af gode grunde ikke begejstret for så uhåndterlige størrelser som den herderske folkesjæl; og selve opkomsteorien er jo forlængst blevet udskiftet med den nærliggende antagelse, at viserne skylder kunstnerisk begavede enkeltpersoner deres tilblivelse, – og at de har haft deres publikum i et forholdsvis snævert, kulturelt bærende overklassemiljø. Derimod har man stadig problemer af terminologisk art at kæmpe med, – hvilket er grunden til, at man næppe kan åbne en bog om folkevisedigtningen uden at støde på overvejelser vedrørende forholdet mellem den indgroede benævnelse og den historiske fakticitet.

Også Karen Stougaard Hansen kommer i forordet til dagbladet Demokratens nytårspublikation 1963–64 ind på denne problematik. Et utvivlsomt endnu vanskeligere og netop i forbindelse med denne samling af gamle viser i folkemunde særlig væsentligt problem knytter sig til forholdet mellem adelstraditionen og almuetraditionen. Ifølge den almindelige antagelse skulle visen, da den var ved at gå af mode hos overklassen, være sunket ned i det brede folk, som tog tråden op, men videreførte traditionen så at sige på et lavere niveau. Over for denne opfattelse stiller Karen Stougaard Hansen Olriks allerede i 1895 fremsatte erkendelse, at E. Tang Kristensens hos almuen indsamlede folkevisestof meget vel kunne repræsentere en folkelig tradition, hvis rødder måtte søges helt tilbage i 1300-tallet, – således at den altså igennem et par århundreder har eksisteret ved siden af adels-traditionen, inden denne efter ca. 1550 begyndte at udkrystallisere sig i de fornemme, litterært interesserede og antikvarisk sindede damers poesibøger. Hvorom alt er, så står det fast, at adelsdamernes opskrifter hidtil har spillet hovedrollen i folkeviseforskningen, – mens de hos almuen optegnede, tilsvarende viser er blevet betragtet som – ofte stærkt slidte og forsimplede – varianter til hovednumrene. Samtidig har aspektet overvejende været æstetisk og historisk. Nu synes det imidlertid, som om vægten inden for udforskningen af almuens visesang mere og mere lægges på folkeviserne opfattet som folkelige viser.

Imidlertid er det jo kun en forholdsvis beskeden del af det folkelige repertoire, som kan sættes i relation til de middelalderlige viser, således som disse tager sig ud i den i *Danmarks gamle Folkeviser* fremlagte overlevering. Af bogens 26 viser drejer det sig kun om de seks første. De resterende henhører under grupperne efterklangviser og skillingsviser; det yngste af numrene omhandler »Hans Hedtoft«s forlis og illustrerer, at visedigtningens aktivitet ikke alene hører fortiden og dens mennesker til.

Den smukt formgivne publikation kan anskues som en frugt af den store indsamlingskampagne, som *Dansk Folkemindesamling* for nogle år siden startede. Det skulle snart vise sig, at resultaterne af dette arbejde langt oversteg de ikke synderlig dristige forventninger, som man knyttede til det. Faktisk troede man, at de moderne kommunikationsfaktorer og den emsige schlagerindustri efterhånden helt havde taget livet af den folkelige sang. At der virkelig er en kløft mellem før og nu på dette område, kan næppe bortforklares: det er et gennemgående tema i de mere end 3000 breve fra ca. 1500 mennesker, som er kommet folkemindesamlingen

i hænde i forbindelse med Thorkild Knudsens månedlige radioudsendelser, *Folk synger*. Forklaringen turde være den, som Karen Stougaard Hansen anfører, at sang forudsætter et fællesskab, en samhørighedsfølelse, som vort komplicerede samfund ikke kan indgive de enkelte mennesketandhjul. I øvrigt anføres det, at hovedparten af folkemindesamlingens visesangere stammer fra økonomisk dårligt stillede landbohem, fra et miljø, der i tiden op mod århundredskiftet kun i forsvindende grad var påvirket af de åndelige – især religiøse – rørelser, der væltede hen over landet.

Bogen indeholder foruden selve viseteksterne, der naturligvis udgør dens *corpus*, og den instruktive og medrivende indledning, hvis problematik er blevet tangeret i det foregående, noter og melodier til hver enkelt vise. Hertil kommer endelig Gunnar Hossys træsnit, der motivisk lempes sig efter bogens indhold og æstetisk efter dens tilrettelægning. Over for bogens dyder er dens lyder diminutive: pudsigt nok er der i tre navne indløbet lige så mange overflødige bogstaver (korrekt er *Boberg* s. 18, *Dyring* s. 62 og *Dalin* s. 66).

Aage Jørgensen.

Bærekurve og kurvemageri

AUGUST GANDERT: TRAGKÖRBE IN HESSEN. Kulturelle und wirtschaftliche Bedeutung des Korbes. SCHRIFTEN ZUR VOLKSKUNDE. Staatliche Kunstsammlungen Kassel. I. Erich-Röth-Verlag. Kassel 1963. 208 s., ill.

Det foreliggende værk over bærekurve har ikke mange sidestykker i Tyskland og vel næppe uden for. Det op til Hessen grænsende Thüringen har dog for en halv snes år siden fået sit kurvemateriale behandlet af Walther Hävernich (i *Beiträge zur deutschen Volks- und Altertumskunde*, Hamburg 1954), men der efterlyses i bogen sammenligningsmateriale fra andre områder.

Man må ikke gå til Ganderts arbejde med forventning om at få alle problemer vedrørende bærekurve og kurvemageri i Hessen belyst. Forf. gør straks en begrænsning: det er rygbærekurven med skulderremme (*Közen*), der er hans emne; kurve til at bære på hovedet eller på armen eller i hånden og alle andre former for kurve reserveres til en senere behandling. Derfor viser det kort over kurveformernes udbredelse, der bringes, fundtomhed for hele Vesthessen, hvor kurve til at bære på hovedet er enerådende, mens Østhessen viser ikke færre end 14 mere eller mindre afvigende typer af rygbærekurve.

Det er forf.s hensigt ikke blot at beskrive disse forskellige typer gennem form, teknik og materiale, men også deres brug og det miljø, hvor de er blevet til. Det første er lykkedes bedst for ham, og beskrivelsen her understøttes af en række aldeles fremragende fotos taget af forf. selv under indsamlingsarbejdet i marken i årene 1934–39 og efter et ophold under krigen i 1958–59. Når fremstillingen alligevel efterlader et flimrende indtryk under læsningen, skyldes det dels, at der mangler et fuldt gennemført indledende afsnit, hvor teknikken og de dertil hørende hjælpemidler præsenteres og forklares, dels at man skal hele turen igennem, hver gang man når til et nyt område med en lokal kurveform. Hertil kommer den rigelige brug af dialektord, der ikke altid får en forklaring.

Man skal altså ikke vente en systematisk gennemgang af materialet som i de beslægtede værker af Valonen om flettede genstande af birkebark eller af Granlund om spånæsker. Dette betyder dog ikke, at der ikke er systematik i bogen, hvis behandling falder i to hovedafsnit om henh. spånflettede kurve og kurve flettede af hele pilekviste enten med eller uden påsiddende bark. Det smukkeste arbejde og de ejendommeligste kurveformer finder man i den første gruppe, bl. a. kurve med forlænget ryg, der går højt over hovedet på bæreren, eller den ejendommelige, åbent-flettede kurv, der minder om en trompetformet fiskeruse (og også kaldes »Reuse« af brugerne). Ved disse former sker en jævnføring med kurvemateriale i andre dele af Europa; de ruseformede har således paralleller i alpeområdet.

Ind imellem beskrivelsen af de enkelte kurvetyper findes værdifulde oplysninger om selve arbejdsgangen i kurvemagermiljøet. Især skal fremhæves beskrivelsen fra landsbyen Beiseförth nær Fulda, hvor kurvemageriet endnu trives i bedste velgående, selv om det ikke har det omfang som for en menneskealder siden. Helt til 1954 fandtes her dog en kurvemagerlav, som da blev ophævet, fordi der ikke længere var tilgang af lærlinge i tilstrækkeligt tal, og her fandtes fælles foretagender, bl. a. når kurvemagerne i slutningen af sommeren i fællesskab foretog indsamling af flette-materiale. Her skete også en specialisering, idet visse kurvemagere overtog afsætningen af produkterne på lange køreture fra kunde til kunde. Et udmærket kort med ruterne for disse handlende lagt ind, illustrerer forklaringen.

Selv om bogen godt kan irritere under læsningen, er den dog fuld af gode oplysninger og som nævnt et storartet billedstof. Noget tilsvarende findes ikke på dansk, og det er skade.

Holger Rasmussen.

Museumshistorie

GERHARD WIETEK: DAS ALTONAER MUSEUM IN HAMBURG. Zum 100-jährigen Bestehen des Museums. KULTURGESCHICHTLICHE MUSEEN IN DEUTSCHLAND, Bd. I, Hamburg 1963. 84 s. + 81 ill. 18 DM. ERNST SCHLEE: DAS SCHLESWIG-HOLSTEINISCHE LANDESMUSEUM. Schleswig. Schloss Götterf. KULTURGESCHICHTLICHE MUSEEN IN DEUTSCHLAND, Bd. II, Hamburg 1963. 84 s. + 67 ill. 18 DM. Verlag Cram, De Gruyter & Co.

I Tyskland har man planlagt udsendelsen af en monografiserie over tyske kulturhistoriske museer, hvoraf foreløbig er udkommet bind 1 og 2. Det er samme mål, som H. P. Hansen i sin tid satte sig for danske folkemuseers vedkommende. Trods alle de øvrige opgaver, han tog op, lykkedes det ham at udarbejde tre museumsbeskrivelser: Ribe (1932), Hjørring (1939) og Herning (1942). Opgaven var selvfølgelig uløselig for en enkelt mand, og i Tyskland har man da også grebet sagen anderledes an. Serien har her en redaktør, og behandlingen af hvert enkelt museum overlades til vedkommende museums egen stab.

Bd. 1 skyldes seriens redaktør, Gerhard Wietek, der er leder af museet i Altona, mens bd. 2 har lederen af det kulturhistoriske museum på Gottorp som forfatter. Man skulle derved kunne opnå, hvad Wietek indledningsvis opstiller som et program, at beskrivelsen af museerne må tage skyldigt hensyn til de geografiske og historiske

forudsætninger. Uden disse kan det enkelte museums egenart selvfølgelig ikke gives.

De to foreliggende behandlinger har primær interesse for et dansk publikum, idet museernes virkeområde og genstandssamlinger yder væsentlige bidrag til dansk kulturhistorie. Museet i Altona fik sin start med dannelsen af en museumsforening i 1863, men havde en forløber i en privatsamling fra 1856. Hovedformålet var fra starten at skaffe »et anskuelsesmateriale for almindelse«, og dette belærende grundtræk har givet museet dets særpræg siden da. Det opnåedes ved et meget alsidigt virkeområde, hvor de naturhistoriske og etnografiske dominerede over de kulturhistoriske samlinger. I de kommissioner, der ledede museumsvirksomheden indtil 1899, var de førstnævnte interesser da også fyldigst repræsenteret, og da ledelsen i 1899 (–1931) overgik til Otto Lehmann, var også han naturvidenskabsmand. I hans periode fik museet en egen bygning (indtil da havde det holdt til i en af C. F. Hansens huse på Palmaille'n), opført efter samme pompøse ideer, som besjælede Nordiska Museets bygherre. Det var Lehmanns fortjeneste at give museet et fastslået virkeområde, der i naturhistorisk henseende begrænsedes til Tyskland og i kulturhistorisk til Slesvig-Holsten og området ved Nedreelben. Et vigtigt tilskud til det kulturhistoriske materiale fik museet i 1903, da samlingerne fra Deutscher Seefischerei-Verein indlemmedes. Lehmann lagde stor vægt på at gøre museets samlinger anskuelige. Som eksempel herpå kan anføres den række modeller i 1:20, han lod forfærdige af bondehuse og -gårde, foruden at han fik indsamlet og opstillet en snes bondestuer, der er den rigeste samling af sin art i Tyskland. En tilsvarende betydelig indsats ydede han på skibsbygningens og skibsfartens område, hvor nøjagtigt udførte modeller ligeledes udgjorde grundstammen i udstillingen.

Som efterfølger fik han Hubert Stierling (–1949), en kunsthistoriker, hvis interesser først og fremmest gik i retning af at gøre museet til et indsamlings- og forskercentrum. Den stille lærde oplevede en tid fuld af ydre uro med nazisternes magtovertagelse, Altonas indlemmelse i Hamburg og krigens ødelæggelser, hvor bl. a. mere end halvdelen af museumsbygningen og ca. tredjedelen af genstandssamlingen tilintetgjordes ved et bombeangreb i 1945. Som udtryk for Stierlings arbejdsindsats kan nævnes hans arbejder over Nordsøkystens sølvsmykker og hans interesse for samtidens kunst. På det sidste område måtte han dog i 1937 opleve at se denne samling (bl. a. mange arbejder af Emil Nolde), beslaglagt som »entartete Kunst«.

For hans efterfølger, Günther Grundmann (–1959) og Wietek måtte hovedopgaven blive genopførelsen og nyopstillingen af museet. Dette arbejde, der nu er i sin sidste fase, indbefatter plads til overskuelige studiesamlinger (ikke *magasiner*), der som forf. bemærker »gehören zu den Voraussetzungen, die für eine wissenschaftliche Betreuung und Bearbeitung gegeben sein müssen«. Samtidig hermed skete en fiksering af museets indsamlings- og arbejdsområde overfor områdets øvrige museer, hvor hovedvægten blev lagt på den etnologiske linie, bl. a. fiskeriet i såvel Nordsøen som Østersøen, uden dog at opgive den gamle kombination med de naturhistoriske samlinger.

Museet består da i dag udover hovedsamlingerne i den fornyede museumsbygning af Jenischhaus, et klassicistisk landhus i Klein-Flottbek, hvor museets samlinger fra højere stand har været udstillet siden 1928, og Rieckhaus i Curslack, et karakteristisk bondehus, der er blevet liggende på sin oprindelige plads i landskabet Vierlanden.

For museet på Gottorp har forløbet været et andet end for museet i Altona, selv om slutresultatet er blevet det samme med hovedvægten lagt på områdets etnologi. Starten lå i den privatsamling, som Kieler-professoren Fritz Thaulow påbegyndte o. 1850 under påvirkning af ideerne om gennem folkekunsten at vække nationalfølelsen til live. Thaulows samlervirksomhed betragtedes da også som en patriotisk handling, der satte andre privatsamlere i gang. I øvrigt blev hertugdømmerne efter krigen 1864 et foretrukket område for antikvitetshandlere og museumsopkøbere, bl. a. skriver grundbestanden af folkemuseumssamlingen i Germanisches Museum i Nürnberg sig herfra. Thaulows samling var så righoldig, at den ikke kunne rummes i hans privathus, så i stor udstrækning brugte han de gamle kister til forfærdigelse af nye møbler.

Thaulows samling, hvor hovedvægten var lagt på det kunstneriske, først og fremmest træskæringer fra sengotik og renaissance, skænkedes i 1875 til provinsen Slesvig-Holsten, og i 1878 indviedes museet i Kiel. Uden egentlig ledelse og i for lille et hus fristede det i en længere periode en relativt upåagtet tilværelse. Under Gustav Brandts ledelse (1901–1919) blev museet for det første udvidet til det firdobbelte og for det andet begyndte man under påvirkning af nordiske museumstanker at interessere sig for de senere perioder og for den folkelige kultur. Forf. må dog med beklagelse konstatere, at kostbar tid var gået tabt i museets første år, hvor andre museer som Flensborg, Altona og Hamburg samt privatsamlere og antikvitetshandlere havde været virksomme.

Da Ernst Sauermann i 1920 efterfulgte Brandt, lagde han bevidst museets arbejde om i kulturhistorisk retning, sådan at det med rette kom til at svare til det navn, Schleswig-Holsteinisches Landesmuseum, som det fik mellem de to verdenskrige. Det er dog først i de sidste halve snes år, at et virkeligt omfattende etnologisk arbejde med indsamling af dagliglivets enkle brugsgenstande kombineret med opmålinger, optegnelser og øvrige former for registrering for alvor er sat ind. Indtil da var museets hovedkarakter kunsthistorisk.

Dette præger da også nyopstillingen på Gottorp, hvortil museet flyttedes efter krigens afslutning. Museet i Kiel skadedes alvorligt ved bombeangreb, men hovedparten af samlingerne var inden da bragt i sikkerhed. Om opstillingen af samlingerne på Gottorp slot fortæller Schlee instruktivt og gør i den sammenhæng udførligt rede for slottets historie og arkitektur. Bygningen er jo i sig selv en museums-genstand med fremragende enkeltheder som kongesalen, den blå sal, hjortesalen og fremfor alt slotskapellet med den indbyggede fyrstestol. Forf. anfører i den forbindelse Otto Lauffers ord om, at hvis et museum er så lykkeligt at eje et brugbart gammelt hus, så er det en stor fordel; »Denn ein altes Haus rahmt eine Altertums-sammlung so gut und so natürlich ein, wie es kein Neubau vermag«. Schlee deler tilsyneladende Lauffers mening, men han skjuler dog ikke de mange vanskeligheder, der viste sig under opstillingen og noterer som slutresultat: »Det skal ikke forties, at indordningen af samlingen i et egenrådigt murværk kun er mulig med kompromisser og ofre. De falder for det meste ensidigt på samlingen, der må give bygningen forrangen«.

Ved siden af den omhyggelige gennemgang af slottets historie og dets benyttelse som museum har forf. fremsat nogle interessante betragtninger over samlingerne som helhed. I den historiske opstilling, hvor de originale slotsinteriører indgår som

naturlige led, betones Slesvigs stilling som gennemgangssted for kulturstrømme fra kontinentet til Norden med det lokale indslag, det giver i selve landsdelen. Det er denne del af samlingerne, der er museets hovedattraktion. Som den anden hovedgruppe regner forf. folkekunsten, hvor samlingen fra Slesvig viser ældre træk end den tilsvarende fra Holsten. Af bygningsmæssige grunde er ingen interiører vist fra det første område, mens der fra Holsten er vist fem fuldstændige stuer fra landets forskellige dele. Forf. bemærker, at det er »søndagssiden« af folkekulturen, der her er repræsenteret, idet som nævnt dagligdagen først for nylig er blevet gjort til genstand for udforskning og indsamling. 1963 kunne museet for første gang vise prøver på de resultater, der var opnået her.

Illustrationsmaterialet til redegørelsen for det slesvig-holstenske landsmuseum giver som i bd. 1 et smukt udvalg af museumsbygningen og dens samlinger. I begge tilfælde havde man gerne set planer, der kunne vise opstillingerne, og måske have ønsket redegørelser for den tekniske side af museumsarbejdet i højere grad, end det er sket. Der er dog al mulig grund til at hilse det tyske initiativ med glæde og se frem til seriens kommende bind med forventning.

Holger Rasmussen.

Skole og museum

ARNE MEYLING: SKOLE OG MUSEUM. Om museumsgenstandes brug som grundlag for opdragelse. Grønbechs forlag, København 1964. 163 s. ill. English summary. Forord af Kjeld Winding. Kr. 29,50.

Skal børn på museumsbesøg? Skal museet komme til børnene? Arne Meyling går sine egne veje, han bygger skolens egen samling op ved egen iver og ved børnenes interesse og bistand. En kalejdoskopisk samling af genstande, der kan tages frem, endevendes, berøres og undersøges af eleverne, og den dygtige pædagog kan så gennem samtalen med børnene lade dem forstå tingenes anvendelse, deres plads i kulturlivet og deres historiske baggrund. Gennem ordrette referater af samtalen, som er fastholdt af en båndoptager, følger man lærerens spørgeteknik og føres – som børnene – derhen, hvor læreren ønsker det. Bogen giver et glimrende billede af en dygtig lærers arbejde med sine børn, man fornemmer en god del af hyggen og interessen, der præger arbejdet, og man forstår, at Arne Meyling foretrækker at give eleverne kulturhistorie, samfundsbeskrivelse og atmosfære, og af og til fjerner man sig lovlig langt fra selve tingen, der er til behandling. Forfatteren mener, at historien huskes bedre, når man kan knytte viden om fortiden til en eller anden konkret ting, som eleverne har haft i hånden. Tingen selv kommer derfor ofte til at virke som igangsætter for en diskussion, der i løbet af kort tid fører lærer og børn til mange kulturer og mange tidsperioder. Men vil netop denne fremgangsmåde give børnene nogen fornemmelse af kontinuitet i kulturudviklingen, vil det ikke let efterlade flimrende og tilfældige indtryk af fortids liv og virke?

Der er ingen tvivl om, at Arne Meyling kan opnå store resultater med sin undervisning, og der er ingen tvivl om, at både skole- og museumsfolk med interesse kan stifte bekendtskab med denne inspirerende undervisningsform, der gang på

gang bringer verslinierne om »hvert skimlet skrift, hver skjoldet alterbog« i erindring.

Arne Meylings bog viser os – som Kjeld Winding siger i forordet – »en af de veje«, som man kan gå i historieundervisning.

Richardt Meyer-Heiselberg.

Fortegnelse over udenrigspolitiske arkivalier

TYSKE KANCELLI II. Gehejmekonseilet 1670–1770. Danske Kancellis udenrigske afdeling til 1676. Tyske Kancellis udenrigske afdeling til 1770. Vejledende Arkivregistraturer XI. 1962. 390 s. Kr. 32,25.

I løbet af få år har Rigsarkivet kunnet udsende adskillige bind i rækken af Vejledende Arkivregistraturer, der begyndte at udkomme i 1886. Der er herigennem givet danske historikere en værdifuld hjælp i det daglige arbejde, en hjælp, som ikke mindst er af betydning for de mange, som bor udenfor København eller i udlandet.

Det bind, der nu er blevet udsendt, omfatter Gehejmekonseilets akter og protokoller, Danske Kancellis arkivalier vedrørende udlandet samt Tyske Kancellis udenrigske afdeling indtil 1770. Den sidste afdeling er langt den mest omfattende. Den overvejende del af dette materiale er ordnet efter lande, således at man hurtigt kan få et overblik over, hvad der i disse arkiver findes vedrørende Danmarks forhold til de enkelte lande i tiden indtil 1770.

Dette bind af Vejledende Arkivregistraturer har vel kun begrænset betydning for den, der udelukkende beskæftiger sig med dansk indre historie. Der kan dog være grund til at gøre opmærksom på, at der her også er et yderst omfattende personalhistorisk materiale, hvis udnyttelse lettes af et udførligt personregister. For enhver, der beskæftiger sig med forholdene mellem Danmark og fremmede lande, her i landet såvel som i udlandet, er værket uundværligt.

Johan Hvidtfeldt.

Bibliografi over byhistorie

INTERNATIONAL BIBLIOGRAPHY OF URBAN HISTORY. Denmark. Finland. Norway. Sweden. Stockholm 1960. 73 s.

På den internationale historikerkongres i Rom 1955 blev der fremsat ønske om en international bibliografi over byhistorie. Det følgende år blev der udpeget en komité til at føre denne tanke ud i livet. Det blev besluttet, at der skulle være en særlig bibliografi for hvert land. Man blev dog enige om, at der skulle komme en fælles publikation for de nordiske lande. I det nu foreliggende værk behandles Danmark af afdøde landsarkivar Gunnar Olsen, Finland af magister Henrik Grönroos, Norge af dr. Tønnessen og Sverige af professor Folke Lindberg.

Bibliografien er inddelt efter de fire lande, og inden for disse behandles først de mere almene byhistoriske emner: bibliografier, kildeudgaver, oprindelse og tidligste historie, politisk, forfatningsmæssig og administrativ historie, topograf, by-

planlægning og »bybygning« samt økonomisk og social historie. Man undrer sig lidt over, at et så vigtigt område som det kulturelle, herunder kirke og skole, ikke er taget med. Dernæst kommer oversigten over litteraturen om de enkelte byer.

Som nævnt i indledningen er der tale om et udvalg. Det er indlysende, at en sådan begrænsning har været nødvendig, men det er dog et spørgsmål, om det ikke havde været rigtigere at have gjort bibliografien noget fyldigere. Ikke mindst ville det have været ønskeligt, om alle selvstændige værker om de enkelte byers historie var blevet taget med.

Den lille bog er jo først og fremmest beregnet for historikere udenfor Norden. Der er ingen tvivl om, at den her vil have sin mission.

Johan Hvidtfeldt.